

Sygn. akt V KK 160/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 grudnia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Waldemar Płóciennik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jerzy Grubba

SSN Barbara Skoczowska

Protokolant Łukasz Biernacki

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Roberta Tarsalewskiego
w sprawie **J. F.**

wnioskodawczynie w przedmiocie zadośćuczynienia i odszkodowania

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 8 grudnia 2020 r.,

kasacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawczynie

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 4 grudnia 2019 r., sygn. akt II AKa (...),

zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego w O.

z dnia 5 września 2019 r., sygn. akt III Ko (...),

**I. uchyla zaskarżony wyrok w części utrzymującej w mocy
orzeczenie Sądu Okręgowego w O. oddalające roszczenie o
zasądzenie symbolicznego upamiętnienia W. L. i sprawę w tym
zakresie przekazuje Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego
rozpoznania w postępowaniu odwoławczym;**

II. w pozostałej części oddala kasację jako oczywiście bezzasadną i kosztami sądowymi postępowania kasacyjnego w tym zakresie obciąża Skarb Państwa.

UZASADNIENIE

Pełnomocnik J. F. wystąpił do Sądu Okręgowego w O. z wnioskiem o zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawczynie:

- 79.121,90 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przez jej ojca W. L. na skutek bezprawnego pozbawienia wolności z powodu prowadzonej przez niego działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego,
- odszkodowania związanego z tymczasowym aresztowaniem w wysokości 2.637,38 zł,
- 150.000 zł tytułem symbolicznego upamiętnienia ojca wnioskodawczynie.

Roszczenia te oparte zostały o przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jednolity Dz. U. 2020, poz. 182 – dalej: ustawa lutowa).

Wyrokiem z dnia 5 września 2019 r., sygn. akt III Ko (...), Sąd Okręgowy w O.:

1. zasądził od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawczynie 20.000 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od daty uprawomocnienia się wyroku,
2. zasądził od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawczynie 2.258,31 zł tytułem odszkodowania wraz z ustawowymi odsetkami od daty uprawomocnienia się wyroku,
3. oddalił dalej idące żądania wniosku,
4. zasądził od Skarbu Państwa na rzecz J. F. 1.090,58 zł tytułem zwrotu wydatków związanych z ustanowieniem pełnomocnika,
5. kosztami postępowania obciążył Skarb Państwa.

Uzasadniając powody oddalenia wniosku co do zasądzenia 150.000 zł na pokrycie kosztów symbolicznego upamiętnienia niesłusznie represjonowanego ojca wnioskodawczynie (art. 9 ustawy lutowej) Sąd stwierdził, że uczynił to głównie „z

powodów jurydycznych”. Według Sądu, wskazany przepis ustawy lutowej wymaga, by śmierć osoby represjonowanej była skutkiem wykonania orzeczenia uznanego za nieważne, tymczasem w rozważanej sprawie takiego orzeczenia nie było. Do takiej interpretacji art. 9 ustawy lutowej prowadzi jego końcowa część, w której zapisano, że przepis art. 3 ust. 1, odnoszący się do unieważnienia orzeczenia, stosuje się odpowiednio, zaś dalsza część przepisu odsyła do art. 8 ust. 2 i 3 – tj. do kwestii przedawnienia roszczenia.

Opisany wyrok został zaskarżony apelacją pełnomocnika wnioskodawczyni w części, „tj. co do punktu 3 wyroku, w zakresie oddalającym wniosek o dalej idące żądania wniosku, a mianowicie dalszą kwotę zadośćuczynienia, tj. co do kwoty 59.121,40 zł oraz koszty symbolicznego upamiętnienia, tj. kwoty 150.000 zł”.

Skarżący zarzucił wyrokowi:

1. w zakresie zadośćuczynienia:

- na podstawie art. 427 § 2 i 438 pkt 3 k.p.k. błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku, mający wpływ na treść orzeczenia, polegający na niedostatecznym ustaleniu rozmiaru krzywdy W. L. oraz na nie wzięciu pod uwagę wszystkich okoliczności mających wpływ na jej wymiar, w tym takich zdarzeń, które potęgowały krzywdę moralną W. L., pomimo tego, że ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika odmienny stan faktyczny;
- na podstawie art. 427 § 2 i art. 438 pkt 2 k.p.k. naruszenie prawa procesowego, które miało wpływ na treść orzeczenia, a mianowicie art. 7 k.p.k., polegające na dowolnej ocenie dowodów i wyciągnięciu z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wniosków sprzecznych z zasadami logicznego rozumowania, doświadczenia życiowego i wskazaniemi wiedzy, a w konsekwencji błędne przyjęcie, że zasądzona kwota zadośćuczynienia jest kwotą odpowiednią, gdy w istocie jest kwotą symboliczna;

2. w zakresie symbolicznego upamiętnienia:

- na podstawie art. 427 § 2 i art. 438 pkt 1 k.p.k. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 9 ustawy lutowej poprzez jego błędną wykładnię, polegającą na nieprawidłowym przyjęciu, iż z uwagi na brzmienie przepisu sąd nie miał podstaw do zasądzenia kosztów symbolicznego upamiętnienia, podczas gdy właściwa

interpretacja art. 9 pozwala na zasądzenie kosztów symbolicznego upamiętnienia W. L.

W konsekwencji tych zarzutów skarżący wniósł o zmianę wyroku przez zasądzenie na rzecz wnioskodawczyni dalszej kwoty zadośćuczynienia, tj. 59.121,40 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia uprawomocnienia się wyroku, 150.000 zł tytułem kosztów symbolicznego upamiętnienia z odsetkami ustawowymi od dnia uprawomocnienia się wyroku oraz zasądzenie na rzecz wnioskodawczyni kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Wyrokiem z dnia 4 grudnia 2019 r., sygn. akt II AKa (...), Sąd Apelacyjny w (...):

1. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od Skarbu Państwa na rzecz J. F. 10.000 zł zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 5 grudnia 2019 r., ponad kwotę zadośćuczynienia orzeczonego w pkt 1 części rozstrzygającej zaskarżonego wyroku,
2. w pozostałej części zaskarżony wyrok utrzymał w mocy,
3. zasądził od Skarbu Państwa na rzecz J. F. 240 zł tytułem zwrotu wydatków na ustanowienie pełnomocnika w postępowaniu odwoławczym,
4. kosztami postępowania odwoławczego obciążył Skarb Państwa.

Orzeczenie to zaskarżone zostało w zakresie rozstrzygnięcia zawartego w pkt II przez pełnomocnika wnioskodawczyni, który zarzucił:

1. rażące naruszenie art. 7 k.p.k. w zw. z art. 558 k.p.k. w zw. z art. 433 § 1 i 2 k.p.k. oraz art. 457 § 3 k.p.k., które miało istotny wpływ na treść wydanego wyroku, polegające na dokonaniu przez Sąd odwoławczy nieprawidłowej kontroli instancyjnej orzeczenia Sądu pierwszej instancji, poprzez niedostrzeżenie uchybień tego Sądu dotyczących zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia, co w konsekwencji doprowadziło do nierozpoznania wszystkich zarzutów stawianych orzeczeniu Sądu Okręgowego i nie zasądzenia dalszej kwoty zadośćuczynienia oraz aprobatę faktu dokonania przez Sąd pierwszej instancji dowolnej, a nie swobodnej oceny materiału dowodowego i ustalenie wysokości zadośćuczynienia jako kwoty adekwatnej za krzywdę wyrządzoną ojcu wnioskodawczyni,
2. rażące naruszenie art. 8 ust. 1 w zw. z art. 322 k.p.c., art. 11 ust. 1 i 2 ustawy lutowej w zw. z art. 445 § 1 – 3 k.c. poprzez nieuwzględnienie wszystkich

okoliczności mogących mieć wpływ na wymiar zasądzzonego zadośćuczynienia oraz brak analizy tych okoliczności pod kątem rozmiaru krzywdy i koniecznej kwoty zadośćuczynienia,

3. rażące naruszenie art. 9 ustawy lutowej w związku z art. 457 § 3 k.p.k. poprzez brak wskazania dlaczego Sąd Apelacyjny nie uznał za zasadne zarzutów apelacji w tej kwestii, a przez to niesłusznie zaaprobował dokonaną przez Sąd Okręgowy błędną wykładnię art. 9 ustawy lutowej, polegającą na nieprawidłowym przyjęciu, iż z uwagi na brzmienie przepisu Sąd nie miał podstaw do zasądzenia kosztów symbolicznego upamiętnienia, podczas gdy właściwa interpretacja art. 9 pozwala na zasądzenie kosztów symbolicznego upamiętnienia W. L. w niniejszej sprawie.

Odwołując się do opisanych zarzutów skarżący wniósł o uchylenie pkt II zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na kasację prokurator wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje

W części kwestionującej rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego co do zadośćuczynienia kasacja jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu art. 535 § 3 k.p.k., zatem – stosownie do tego przepisu – pisemne uzasadnienie orzeczenia Sądu Najwyższego w tym zakresie nie zostanie sporządzone.

Zgodnie z art. 536 k.p.k. Sąd Najwyższy rozpoznaje kasację w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435, 439 i 455 k.p.k. W rozważanej sprawie nie zachodzi żaden z wypadków nakazujących rozpoznanie nadzwyczajnego środka zaskarżenia poza granicami zaskarżenia i podniesionymi zarzutami. Ścisłe respektowanie opisanej reguły czyniłoby oczywiście bezzasadnym także zarzut podniesiony w pkt 3 kasacji, ponieważ Sąd Apelacyjny nie stosował w zaskarżonym orzeczeniu art. 9 ustawy lutowej, nie mógł więc dopuścić się obrazy prawa materialnego, a wady argumentacyjnej części zaskarżonego wyroku, w kontekście zarzutu obrazy art. 457 § 3 k.p.k., wobec następczego charakteru uzasadnienia, nie mogą mieć wpływu na treść wyroku. Omawianego zarzutu nie można jednak odrywać od,

stanowiącego integralną część nadzwyczajnego środka zaskarżenia, uzasadnienia kasacji. Z zawartych tam wywodów jasno wynika, że w ocenie skarżącego obraza prawa, jakiej dopuścił się Sąd Apelacyjny, miała charakter procesowy i polegała na nierozpoznaniu zarzutu apelacyjnego kwestionującego zaniechanie zasądzenia 150.000 zł tytułem symbolicznego upamiętnienia. Świadczą o tym następujące wywody: „Sąd w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku wskazał jedynie, że zarzuty apelacji w tej kwestii uznaje za chybione, jednakże nie wskazał z jakiego powodu za takie je uznaje. Zbyt lakoniczne stanowisko Sądu Apelacyjnego w tym zakresie nie pozwala w zasadzie na ocenę jego prawidłowości, przez co jest utrudniona, a nawet wręcz niemożliwa kontrola merytoryczna zaskarżonego orzeczenia. Dla skarżącej pozostaje tajemnicą, dlaczego Sąd Apelacyjny uznał zarzuty apelacji co do błędnej wykładni art. 9 ustawy lutowej za chybione. Sąd odwoławczy po prostu pominął argumentację apelacji, zupełnie ignorując zarzuty podniesione w tej kwestii, a ograniczając się tylko do stwierdzenia, że zarzuty są chybione. Sąd odwoławczy nie wyjaśnił, na jakiej podstawie tak przyjmuje. W związku z tym skarżąca uważa, iż kontrola instancyjna w kwestii prawidłowości oddalenia żądania zasądzenia kosztów symbolicznego upamiętnienia nie została dokonana”. W świetle powyższego, kierując się zasadą, że znaczenie czynności procesowej ocenia się według treści złożonego oświadczenia (art. 118 § 1 k.p.k.) uznać należało, że autor kasacji zarzucił w rzeczywistości rażącą obrazę prawa procesowego – art. 433 § 2 k.p.k., która mogła mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku – polegającą na nierozpoznaniu zarzutu z pkt 2 apelacji, rozwiniętego w uzasadnieniu tego środka odwoławczego.

Odkodowany w opisany wyżej sposób zarzut kasacyjny ocenić należy jako wręcz oczywiście zasadny.

Jak wspomniano już wcześniej, Sąd Okręgowy uznał, że warunkiem koniecznym ewentualnego zasądzenia środków w celu symbolicznego upamiętnienia osoby niesłusznie represjonowanej jest, aby śmierć tej osoby była skutkiem wykonania orzeczenia uznanego za nieważne, a w rozważanej sprawie takiego orzeczenia w ogóle nie było. Na stronie szóstej apelacji przedstawiono wywód prawny kwestionujący powyższe stanowisko. W szczególności skarżący stwierdził, że odwołanie się tylko do art. 9 ustawy lutowej nie wystarcza do

odkodowania normy prawnej „traktującej o zasądzeniu symbolicznego upamiętnienia”. W ocenie pełnomocnika wnioskodawczynie poszerzenie podstawy normatywnej o przepisy art. 11 ust. 1 i 2 ustawy lutowej w z. zw. z art. 9 tej ustawy prowadzi do wniosku, że „skoro podstawą pozbawienia życia W. L. była działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, za co został pozbawiony życia przez agenta UB, to niewątpliwie spełniły się wszystkie przesłanki do zastosowania w sprawie art. 9 w związku z art. 11 ust. 1 i ust. 2 ustawy lutowej”. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku kwestii tej Sąd Apelacyjny poświęcił trzy zdania stwierdzając: „Chybiony jest natomiast ostatni z podnoszonych zarzutów. Nie kwestionując zasług ojca wnioskodawczynie, podzielić należy wykładnię przepisu art. 9 ustawy lutowej, której dokonał Sąd orzekający, a która wyklucza żądanie wnioskodawczynie przyznania kwoty 150 tys. złotych. Wywody prawne apelującego są w tym zakresie oczywiście chybione”. W świetle przytoczonej wypowiedzi nie można uznać, że Sąd odwoławczy spełnił wynikający z art. 433 § 2 k.p.k. obowiązek rozważenia wszystkich wniosków i zarzutów wskazanych w środku odwoławczym. Trudno bowiem przyjąć, że efektem należytego rozważenia było arbitralne i pozbawionej jakiegokolwiek argumentacji stwierdzenie, że wywody prawne apelującego są oczywiście chybione. Zasadność takiej oceny postępowania Sądu odwoławczego jawi się jako oczywista w świetle treści przywoływanych w uzasadnieniu apelacji przepisów.

Z treści art. 9 ustawy lutowej wynika rzeczywiście, że niezależnie od odszkodowania i zadośćuczynienia sąd może zasądzić od Skarbu Państwa pokrycie w całości lub w części kosztów symbolicznego upamiętnienia osoby niesłusznie represjonowanej, jeżeli jej śmierć była skutkiem wykonania orzeczenia uznanego za nieważne (zapis o odpowiednim stosowaniu przepisów art. 3 ust. 1 i art. 8 ust. 2 i 3 ustawy lutowej nie ma istotnego znaczenia z punktu widzenia dekodowania treści normy stanowiącej podstawę roszczenia, ponieważ odwołuje się do regulacji procesowych – art. 3 ust. 1 i art. 8 ust. 3 ustawy lutowej oraz terminu zgłoszenia żądania – art. 8 ust. 2 ustawy). Pozornie zatem, jeśli zważyć, że w odniesieniu do W. L. nie zapadło żadne orzeczenie, którego wykonanie doprowadziło do jego śmierci, brak jest podstawy prawnej do zastosowania art. 9 ustawy lutowej. Rzecz jednak w tym, że wniosek taki pozostaje w oczywistej

sprzeczności z regulacjami zawartymi w art. 11 ust. 1 i 2 ustawy. W pierwszym z tych przepisów przewidziano, że przepisy art. 8, 9 i 10 ustawy mają odpowiednie zastosowanie również wobec osób, co do których zachodzą przesłanki do stwierdzenia nieważności orzeczenia, jeżeli oskarżonego uniewinniono lub postępowanie umorzono z powodów, o których mowa w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 Kodeksu postępowania karnego, i nie zostało prawomocnie zasądzone odszkodowanie i zadośćuczynienie, a osoby te były zatrzymane lub tymczasowo aresztowane. Roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie nie przedawniają się. Również i ta podstawa prawna nie może mieć w rozważanej sprawie zastosowania, ponieważ W. L. nie uniewinniono i nie umorzono wobec niego postępowania karnego wobec zaistnienia przesłanek zawartych w art. 17 § 1 i 2 k.p.k. Analiza prawna nie może jednak pomijać treści art. 11 ust. 2 ustawy lutowej. Wynika z niej bowiem, że art. 11 ust. 1 ustawy, przewidujący odpowiednie zastosowanie art. 9 ustawy, ma odpowiednie zastosowanie wobec osób pozbawionych życia albo wolności przez organy, o których mowa w art. 1 ust. 1, bez przeprowadzenia zakończonego orzeczeniem postępowania. Zestawienie omawianych przepisów prowadzi więc do wniosku, że **stosownie do art. 11 ust. 2 w zw. z art. 11 ust. 1 w zw. z art. 9 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jednolity: Dz. U. 2020, poz. 1820), niezależnie od odszkodowania i zadośćuczynienia sąd może zasądzić od Skarbu Państwa pokrycie w całości lub w części kosztów symbolicznego upamiętnienia osoby niesłusznie represjonowanej, pozbawionej życia przez organy, o których mowa w art. 1 ust. 1 tej ustawy, bez przeprowadzenia zakończonego orzeczeniem postępowania.**

Zaniechanie rozpoznania przez Sąd odwoławczy zarzutu z pkt 2 apelacji miało charakter rażącej obrazę prawa, która w oczywisty sposób mogła mieć wpływ na treść zaskarżonego kasacją orzeczenia. Pociągnęło to za sobą konieczność uchylenia tego orzeczenia we wskazanej części i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania w tym zakresie.

W toku ponownego postępowania sprawy Sąd odwoławczy, uwzględniając poczynione rozważania, będzie zobowiązany do rzetelnego rozpoznania wniesionej

apelacji. Respektując nadto ograniczenia związane z kierunkiem zaskarżenia Sąd będzie zobowiązany do zastanowienia się nad znaczeniem takiej okoliczności jak to, że przedmiot niniejszego postępowania związany był z pozbawieniem W. L. wolności, natomiast kwestia odpowiedzialności Skarbu Państwa za śmierć osoby represjonowanej rozstrzygnięta została w postępowaniu prowadzonym w oparciu o przepisy ustawy lutowej w 1998 r.